

Психологиялық эксперименттің
ғылыми зерттеу жұмысындағы орны,
оның қағидалары мен құрылымы

* Ғылыми нәтижелердің барлық түрлерін «эмпирикалық-теориялық білім» шкаласында шартты түрде орналастыруға болады: бірлік дәлел, эмпирикалық талдау, модель, заңдылық, заң, теория.

Теория - ғылыми білімнің ең жоғарғы формасы ретінде қаралады. Әрбір теория мынадай негізгі компоненттерден тұрады: 1) бастапқы эмпирикалық негіз (айғақтар, эмпирикалық заңдылықтар); 2) негіз – теорияның дәріптелген нысанын сипаттайтын көптеген алғашқы шартты түрдегі жорамалдар (аксиомалар-дәлелдеуді керек етпейтін ғылыми айқын шындық), постулаттар- болжамдар); 3) теорияның логикасы – теория шеңберінде мүмкін болатын логикалық қорытындының көптеген ережелері; 4) негізгі теориялық білімді құрайтын теориядағы шығарылған көптеген бекітулер.

□

«Пилотажды зерттеу» термині ең алғашқы эксперимент немесе бірнеше эксперименттерді өткізуді білдіреді. Мұнда негізгі гипотеза, зерттеу жұмысының өткізілу жолдары, жоспары т.с.с. алғаш рет өткізіледі. Негізінде мұндай пилотажды «үлкен», аумақты эксперименттік жұмыстың алдында ақша мен еңбекті босқа шығындамау үшін алдын ала жүргізіледі. Пилотажды зерттеу аз адамдармен жүргізіліп, қысқартылған жоспар бойынша және де сыртқы ауыспалыға қатаң бақылау орнатпай өткізіледі. Пилотаж кезіндегі мағлұматтардың шынайылығы онша маңызды болмағанымен, оны өткізу гипотезаны ұсынған кезде, зерттеу жұмысының жоспарын құрған кезде, ауспалыларды басқарған кездегі үлкен қателердің алдын алуға көмегін береді. Бұдан басқа пилотаж барысында «іздеу аумағын» қысқартып, гипотезаны нақтыландырып және «үлкен» зерттеу жұмысын жүргізу әдісін анықтауға мүмкіндік береді.

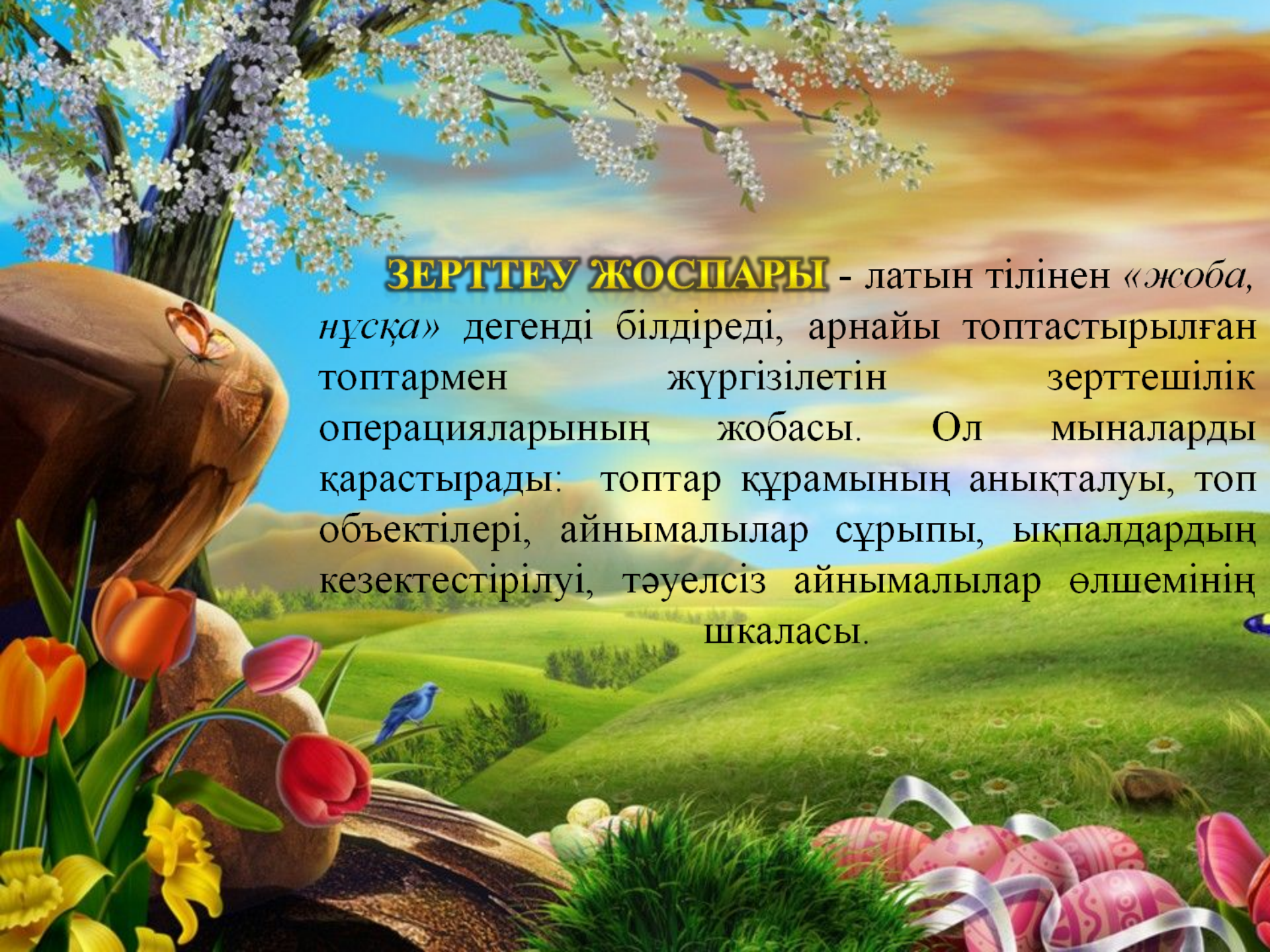
Пилотажды зерттеу - жаңа серияларды ескеретін зерттеу, зерттеу үстінде жоспар мен әдістің сапасы тексеріледі, жанама айнымалыларды айқындайды және эксперименталды гипотезаны айқындайды.

Квазиэксперимент. Зерттеу жұмыстарын жүргізудің өздік әдістері мен ауыспалылардың қатаң бақылауы қолданылатын «аралық» эксперимент болып табылады. Көбіне оны экспериментатор зерттелуші нысанға әсер етпейтін жүйелік бақылаумен теңдестіреді (әсіресе Ф.-Дж. МакГиган). Бірақ мұндай пікір дәлелін таппады. Алайда әсер ету табиғатта зерттеушіден тәуелсіз, табиғи болып бөлінуі мүмкін. Бірақ бұл жерде біз эксперимент пен бақылаудың ортасындағы аралық орынға ие болатын зерттеу әдісін анықтаймыз. Квазиэксперимент деген мінсіз зерттеу жұмысына тән схеманы толық орындауға мүмкіндік болмаған кезде, бірақ бұл ара қатынасқа әр түрлі квазиэксперименттік жоспарлардың арқасында қол жеткізуге болатын әдістер.

Парадигма (гр. *үлгі деген сөз*) – зерттелетін мәселені шешу үшін үлгі ретінде алынған теория; теориялық көзқарастардың, методологиялық принциптердің, әдістемелік қабылдаудың және эмпиризмдік нәтижелердің бірігу жүйесі; ғылымның белгілі бір даму кезеңінде ғылыми қауымдастықпен қабылданған және болжамдарды ғылыми ұғыну үшін, ғылыми таным процесінде туатын міндеттерді шешу үшін үлгі, модель, стандарт ретінде пайдаланылатын теориялық және әдістемелік ережелер жиыны.

A vibrant spring landscape illustration. In the foreground, there are several tulips in shades of orange, red, and yellow. A large, smooth rock sits on the left, with a butterfly perched on it. In the bottom right corner, there are several decorated Easter eggs in pink and purple with white ribbons. The background features rolling green hills under a bright, colorful sky with soft clouds. A blue bird is perched on a branch in the middle ground. The overall scene is bright and cheerful, representing the month of April.

ЗЕРТТЕУ ЖОСПАРЫ - латын тілінен «*жоба, нұсқа*» дегенді білдіреді, арнайы топтастырылған топтармен жүргізілетін зерттешілік операцияларының жобасы. Ол мыналарды қарастырады: топтар құрамының анықталуы, топ объектілері, айнымалылар сұрыпы, ықпалдардың кезектестірілуі, тәуелсіз айнымалылар өлшемінің шкаласы.

Плацебо эффеќтісі - сыналушылардың нөлдік әсерге реакциясы шынайы әсері бар реакцияға сәйкестігі. Эксперименталды психологияда «плацебо» ескертілген зерттеулерде «бос» ықпал етуші болып табылады. Бұл ұғымды алғаш Фельдман 1956 жылы тапты.

Эффект Плацебо

Этот волшебный
кристалл вылечит тебя.

Это все? Я все
ощущаю себя
ухудшим.

Beatrice the Subject

Ура! Я чувствую себя
лучше! Походу пока
наполненная релакс!

comiobook.ru

Позициялық теңестіру - ықпалдар алмасу жолы арқылы рет эффектінің бақылау амалы. Әр топ зерттелінушілері ықпал етудің бірдей жиынтығын алады, тек қана топтамадағы олардың реттілігі ауысады. Әр ықпал ету жиынтығына бірдей сан ұсынылады. Реверсивті (кері) теңдестіруді, толық теңдестіруді, латын квадратын, толық теңдестірілген квадратты ажырату керек.

Детк	Робатек	
	Матр	Отец
1 Дев	t_1	t_2
2 Сак	t_3	t_4

17	11	21	6	27
33	83	9	72	13
25	47	15	39	

Мінез-құлық **көрсеткіштері**
(параметрлері) — сыналушы мінез-құлқының
сандық сипаттамалары, тәуелді ауыспалының
көрінуі.

Поведенческие факторы.
Как улучшить?

BLOG-CRAFT.RU

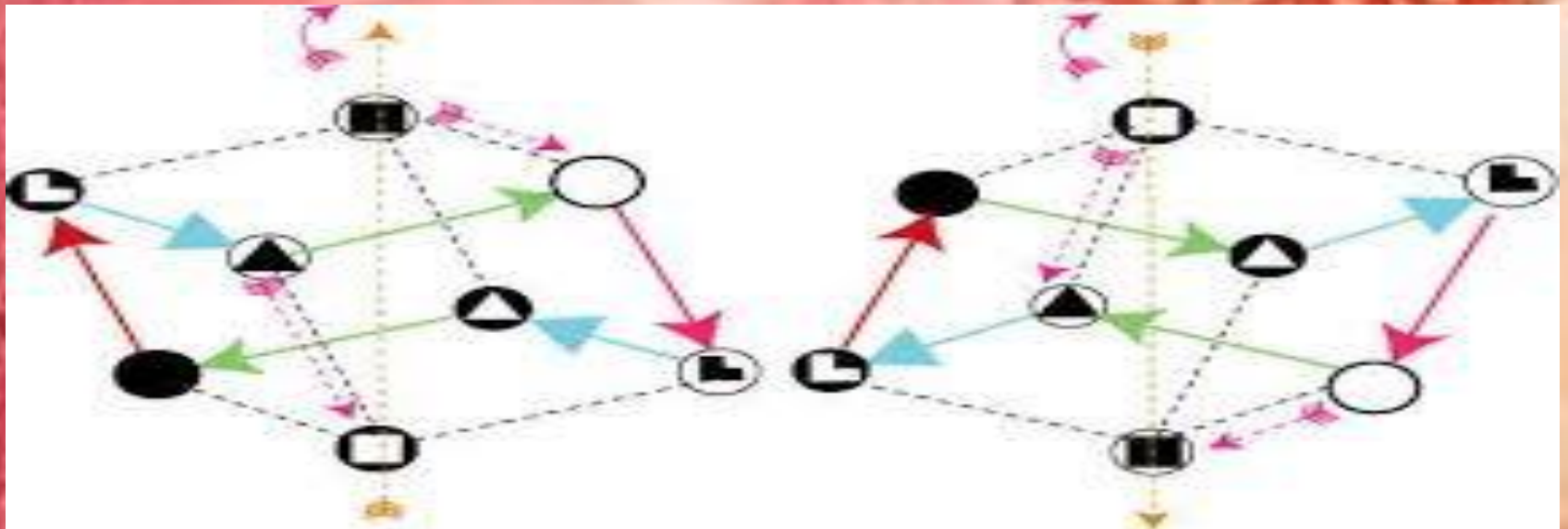
Далалық зерттеу — сыртқы және экологиялық валидтілікті максималды жоғарылататын табиғи жағдайдағы зерттеу. Термин әлеуметтік психология мен социологияда қолданылады.

Реттілік — эксперименталды ықпал реті; экспериментте индивидуалды схема бойынша тәуелсіз айнымалылар деңгейінің кезектесуі. *Үш схема бар:*

- 1) ықпалдың кездейсоқ реті;
- 2) жүйелі кезектесу;
- 3) позициялы теңесу (контрбалансировка).

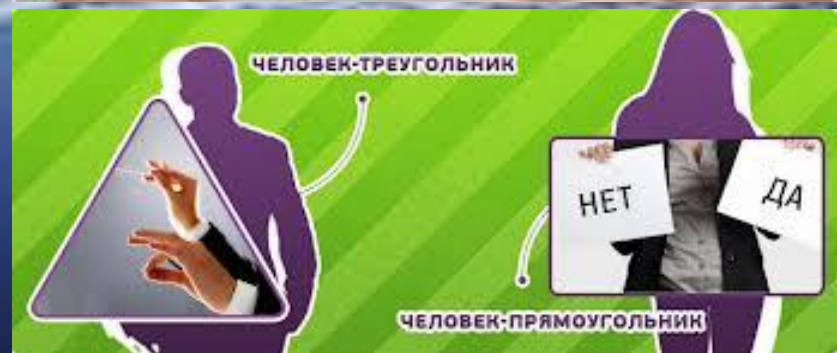

Жүйелілік әсері — сыналушының эксперименттік әсердің ұсыныс ретімен байланыстағы қосымша ауыспалылардың эксперимент нәтижесіне жүйелі ықпалы. Экспериментте топ аралық салыстыруға қатыспайды. Жеке экспериментте маңызды мәнге ие.

Экспериментатордың қате түсінігі — эксперименттің жүру барысында ең төмен сапалы мінез-құлықты түсіндіруге ықпал ететін зерттеушінің сыналушыға қарым-қатынасының мақсаты.

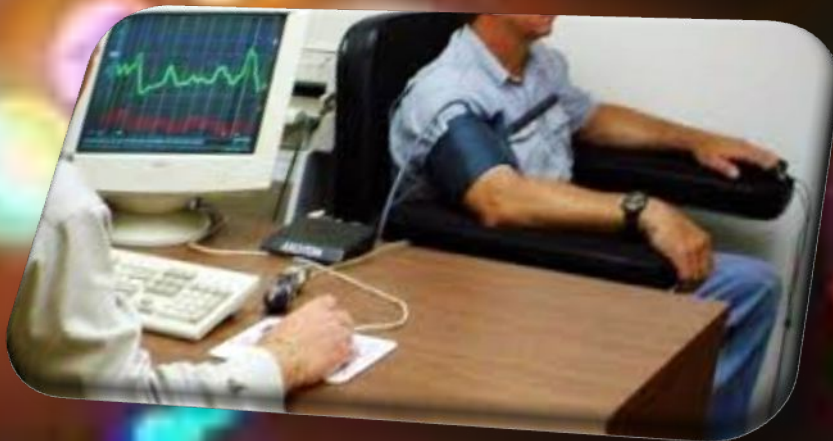
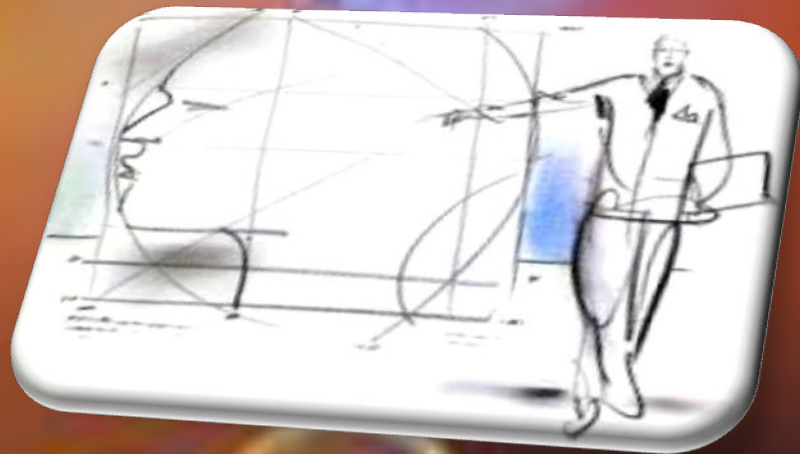

Жобалау әдістемелері (лат *projectio* — алға лақтыру) — тұлға диагностикасының іс-әрекеті мен пікірінің әлсіз құрылымды материалы туралы талдауы көмегімен психологиялық әдістемелерінің жиынтығы.

Психодиагностика
(греч ψυχή — жан және
διαγνωστικός — айырып
тануға қабілетті) —

1) жеке-психикалық
ерекшеліктерді
анықтайтын әдістерді
зерттейтін және
дамытатын психология
аймағы;

2) адамдар арасындағы
психологиялық
ерекшеліктерді бағалаумен
айналысатын практикалық
психология бөлімі.

Назарыңызға Рахмет!!!

